

Lévai Imre

Változó világ

(Grzegorz W. Kołodko *Megatrendek. c. könyvről*, Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest, 2008, 396 oldal, lengyelből fordította Wisniewski Anna, az eredeti mű: *Wędrujący świat. Prószyński i S-ka S. A. Warszawa, 2008.*)

Nem könnyű feladat meghatározni Kołodko professzor legújabb, terjedelmes monográfiájának műfaját, s a szerző sem ad segítséget, amikor művét a tartalomjegyzék utáni első oldalon – szerényen – „mindenkinek” ajánlja. A könyv hátsó borítóján olvasható rövid ismertető neves megfogalmazói (Francis Fukuyama, *A történelem vége és az utolsó ember* című könyv szerzője, Csaba László akadémikus, a Közép-európai Egyetem, a Debreceni Egyetem és a Budapesti Corvinus Egyetem tanára, Justin Yifu Lin, a Világbank vezető közgazdásza és első elnökhelyettese, valamint Inotai András, az MTA Világgazdasági Kutatóintézetének igazgatója) közül egyedül Csaba professzor nyújt némi eligazodást, amikor jelzi, hogy a világ egyik legismertebb lengyel közgazdásza „bonyolult közgazdasági összefüggések közérthető tárgyalására vállalkozik” a kötetben.

Csalódni fog az olvasó, ha ennek tudatában egy újabb tudományos ismeretterjesztő műre számít a világgazdaságtan időszerű és alapvető kérdéseiről, kiváltképpen a globalizáció immár unalomig tárgyalt főbb jelenségeiről és történelmi tendenciáiról. A tíz fejezetből álló könyvben ugyanis eklektikusan keverednek a szigorúan szakmai jellegű elemzések és lényegét érintő érvelések a világgazdasági folyamatok jelenség szintű pusztá leírásával, valamint a kapcsolódó problémák személyes hangvételű kommentárjaival és novellisztikus illusztrációival. Valójában egy személyben a hivatásos közgazdász tudós és a korábban többször is (pénzügyminiszteri és miniszterelnök-helyettesi poszton) kormányzati szerepet vállaló, gazdaságpolitikai döntéshozó szakember, valamint az emberbarát moralista – a recenzens számára meglehetősen terjengősnek tűnő – elmékedéseivel és szabad gondolatársításaival állunk szemben. Önmagában véve nem kifogásolható a racionális és az emocionális hangütés egymást erősítő, a mondanivaló kifejtését elősegítő alkalmazása, ám a két stílus váltakozó érvényesülése, de különösképpen az utóbbi helyenként egyoldalú túlsúlya groteszkül hat. (Engedtessek meg egy személyesnek szánt megjegyzés a recenzens részéről is: kifejezetten visszatetszést keltő a könyv végén [395–396.] a képzeletbeli ükunokához írott, könnyed hangvételűnek szánt, de érzelgősre sikeredett levél.) A sajátos tárgyalásmód ezen túlmenően a tartalmi kifejtésre is kedvezőtlenül hat: számos olyan utalás és kitérő fordul elő a kötetben, amely ugyan a szerző széles körű tájékozottságáról és

sokoldalú műveltségéről tanúskodik, de argumentatív vagy illusztratív funkció híján csupán terjedelmi súlyt képvisel. Ugyancsak a terjedelmi határt terjeszti ki szinte a végtelenig a könyv mondanivalójának megértéséhez és továbbgondolásához ajánlott, az Internetre telepített „Navigátor” (<http://www.wedrujacyswiat.pl/oKsiazce.php>). Itt a legáltalánosabb és a mondanivaló fő téziseire csak részben vonatkoztatható térképeken, statisztikai adatokon és szakirodalmi forrásokon kívül fotókkal szemléltetett betekintést kaphatunk Kołodko professzor személyiségének privát szférájába is. (Nős, két leánygyermek atyja, vegetáriánus, maraton futásban Marokkóban elért legutóbbi, 2010. január 31-i eredménye 4 óra 20 perc 42 másodperc, világbáróként már több mint 140 országban tett látogatást, és találkozott számtalan nemzetközi hírességgel stb.) Ehhez elegendő a főoldalról továbbnavigálni a Koźmiński Egyetem „Transformation, Integration and Globalization Economic Research” (TIGER) kapcsolódó oldalára (<http://www.tiger.edu.pl>), amely kutatóközpontnak igazgatója a szerző.

A mű közgazdasági tartalmára térve az alábbiakban csupán a kifejtett gondolatok eredetiségre explicit módon számot tartó részére reflektálok. Ezenbélül kulcsfontosságúnak tűnik „a fejlődés koincidencia elmélete és az új pragmatizmus” szerzőnk által is erőteljesen hangsúlyozott témaköre (IX. fejezet, 307–322.), mivel meglátása szerint ezek alkalmazása adja a megfelelő választ arra a kérdésre, hogy „mitől függ a termelés növekedése és a gazdasági fejlődés, valamint mit tegyünk, hogy jobb legyen.” Az általa javasolt paradigmaváltás – „ami az alkotóelemekre való koncentrálásról az elemek találkozására (koincidencia) való áttérést és a fejlődés egyedi stratégiáinak és politikájának felépítését jelenti, a koincidencia lehető legnagyobb mértékben alkalmazott intelligens manipuláción keresztül (*sic!*)” – vélekedése szerint nemcsak intellektuálisan, hanem materiálisan is gyümölcsöző lehet (319–320). S hogy miben áll a fejlődés koincidencia elméletének legfontosabb és alapvető jellemzője? Kołodko professzor felsorolásában:

1. intellektuálisan el kell felejteni mindenfajta dogmatikus megkötést, valamint konkrét kérdések esetén a tényezők túlzottan egyoldalú irányba terelt keresését;
2. vakon nem rendelhetjük alá magunkat semmilyen ideológiának és politikai vonalnak, hanem keressük az objektív igazságot, úgy, hogy a konvencionális bölcsességeket, melyek igazából közös véleményen nyugszanak, sem vesszük figyelembe (*sic!*);
3. a gazdasági növekedés univerzális elméletére vonatkozó minden létező próbálkozás elvetése, miközben figyelmünket a makrogazdasági reprodukcióval kapcsolatos specifikus jelenségekre és folyamatokra fordítjuk;
4. az interdiszciplináris felfogás a gazdasági elemzés folyamatában feltételezi a többi terület mérlegelését is, a pontos történelmi, jövőkutatási, földrajzi, jogi, szociológiai, pszichológiai, vezetélméleti tudományok és a világháló figyelembevételét;
5. a gazdasági elemzés módszerében az összehasonlítás széles körű alkalmazása;
6. több dimenzióban való mozgás, ami elsősorban a tényleges történelmi, földrajzi, kulturális, intézményi, politikai, társadalmi és problematikai területekből áll;
7. a tevékenység céljainak és eszközeinek megkülönböztetése;
8. rugalmas eszközrendszer, ami nyitott több irányban a megfelelő megoldás megtalálására, és ami a konkrét, specifikus helyzetre jó (311–312).

„Jót s jól! Ebben áll a nagy titok” – mondhatnánk a költő Kazinczy Ferenc szavaival szólva, de a „mit s hogyan” közgazdasági tartalmához a fejlődés koincidencia elméletének nyolc „legfontosabb és alapvető” jellemzőjének közhelygyűjteményt tartalmazó listája alapján aligha kerültünk közelebb. (Bevallom, elképzelésem sincs arról, mi lehet a „problematikai

terület”). A recenzens számára nyilvánvaló: a közérthetőségre való törekvés a szakmaiság rovására érvényesült. Talán „az intézményi megoldások és a makrogazdasági politika paramétereinek optimális rendszere” – a szerző elnevezése szerint: „arany szekvencia” – hozza közelebb a megoldást. Ennek nyolc „alapvető és egymással összefüggő” kategóriája:

- beruházások,
- export,
- bruttó hazai termék,
- háztartások fogyasztása,
- munka termelékenysége,
- állami költségvetés bevételei,
- állami alapból finanszírozott fogyasztások,
- költségvetés kiadásai (316).

Nem kétséges, a felsorolt mutatók „dinamikus sorozata, amelyikben sorrend van a legnagyobbtól a legkisebbig a fenti számozás szerint”, a gazdasági fejlődés katalitikus tényezői – a szerző elvárásai szerint is. Az azonban, hogy ezek többszörös (nem lineáris) kölcsönhatásában (dinamikájában) meghatározott sorrendet lehetne megállapítani, már erősen kétséges, de legalábbis vitatható, méghozzá nemcsak teoretikusan, hanem empirikusan is. Erre egyébként implicit módon maga a tétel fölállítója is utal, amikor az állami intervenció esetenkénti elkerülhetetlenségét taglalja az „új pragmatizmus” követelményéről szólván (318–319.).

A *Megatrendek (Változó világ)* című monográfia ismertetésére vállalkozó, a témakörben maga is érintett recenzens nem kerülheti meg a globalizáció Kołodko professzor szerinti értelmezését (IV. fejezet:93–138). Definíciója szerint tehát:

„A globalizáció ... a liberalizáció történelmi és spontán folyamata, valamint az ezzel egyidejűleg zajló integrációs folyamat az addig csak elszigetelten vagy laza kapcsolatban működő áru-, tőke- és – jelentős késéssel és kisebb mértékben – a munkaerőpiacok között, valamint a technológia és információ területén egyetlen, kölcsönösen összefüggő világpiacba. Három szó kulcsfontosságú ebben a meghatározásban: liberalizáció, integráció és függőség. Valamint további kettő: a történelmi és a spontán jelzők.” (99)

Valamint még sok minden más – írom szakmai iróniával, és csak a kötet 22 oldalt kitevő fejezetére (VIII:283–305) utalhatok, amelyben a szerző az intézményeknek, a politikának és a kultúrának a fejlődésben (és a hanyatlásban) játszott szerepéről – közelebből: „a gazdasági játék szabályairól, az ártalmas és a haladó politikáról, valamint a kultúra jelentőségéről” – értekezik. Hiába indítja fejtegetését a globalizáció redundáns és tautologikus értelmezéseinek bírálatával, saját meghatározása sem haladja meg a „világméretűvé válás” gazdasági és műszaki szindrómája (tünetegyüttese) pusztá leírásának szűk kereteit. Ezzel akaratlanul is az általa ostromozottak sorába lép.

Végül néhány technikai jellegű, de nem csupán formai kérdéseket érintő észrevétel.

A fordító (akinek kilétét a könyv nem, hanem csak a kiadó honlapja fedi föl) nyilvánvalóan jól érti a könyv eredeti nyelvét és nem is kezdő a szakmában, hiszen Wisniewski Anna – tudomásom szerint – lengyel szerző művét már sikerrel ültette magyar nyelvre. Közgazdasági képzettségére és kutatói tapasztalataira támaszkodva a magyar szakkifejezésekre vonatkozó ismereteit azonban érdemes lenne fölfrissítenie, ha továbbra is vállalkozni kíván ilyen jellegű munkák fordítására. (A multiplikátort például már régóta nem „szorzóként” [308] ismeri a közgazdász szakma. Oscar Lange *Bevezetés a közgazdasági kibernetikába* című,

Nemény Vilmos által ugyancsak lengyelről magyarra fordított könyvében [Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967] szerepel még így, meglehetősen értelemzavaró módon.)

A kiadó és nem a fordító felelőssége azonban a helytelen címválasztás, mivel az utóbbi javaslata (*Változó világ*) már a kötet legelején (10) szerepel. A javaslatot a kiadó föltehetően az 1995 óta megjelenő, immár több mint 70 kötetet számláló ismeretterjesztő könyvsorozat azonos címe miatt vetette el. Angol nyelvű fordításban a mű címe: *Mozgó világ* vagy *Mozgásban a világ* (*World on the Move*). Minthogy az előbbi a kitűnő magyar folyóirat által már régóta foglalt, sőt fiatal írók és művészek Szabó B. István által szerkesztett szemléje is (Ifjúsági Lapkiadó Vállalt, Budapest, 1971) ezt a címet viseli, az utóbbit pedig Rédei L. Mária választotta a nemzetközi migráció földrajzáról szóló művének (ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2007) címéül, a két utóbbi lehetőség is értelemszerűen eszik. Sajnos hasonló a helyzet a kiadó választásával is: *Megatrendek* című John Naisbitt több kiadást is megért, „az életünket átalakító tíz új irányzatot” tárgyaló, magyarul is megjelent könyve (OMIKK, Budapest, 1987). (Azt már csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy az amerikai szerző egész sorozatot indított útjára hasonló címmel, új vagy éppen speciális irányzatok bemutatására vállalkozván egymaga vagy váltakozó szerzőtársakkal. Egyébként számos, különböző témájú, angol nyelvű kötet írójának is körültekintés nélkül a *Megatrends* címre esett a választása.) A fentiekben ismertetett monográfia közel 400 oldalnyi fejtegetéseiben azonban – más, hasonló elhatározásból született művekkel ellentétben – nem könnyű feladat az emberiség („a világ”) fejlődésének („változásának”) a Kołodko professzor értelmezése szerinti „megatrendjeit” azonosítani. Még akkor sem, ha a többletfáradtságot igénylő barangolást, a számos recenzió és kapcsolódó forrás végigolvasását választjuk a „Navigátoron”.

A néhány helyen előforduló nyomdai elírás és helyesírási hiba (pl. „alkoóelemkre” [319], következetesen „nem csak” nemcsak helyett [pl. 319, 320, 321] nem éppen az olvasószerkesztő Csisztay Gizella munkáját dicséri, de a kötet valós értékét mit sem csökkenti. (Egy viszonylag részletes név- és tárgymutató azonban, ami az angol nyelvű változatból nem hiányzik, azt jelentősen növelte volna.)

Összegezve: a *Megatrendek* nagyszabású és becsvágyó vállalkozás a változó világ múltbeli és jelenkori fejlődési irányzatainak értelmezésére és jövőbeli irányainak kijelölésére. (Lásd a nagy ívű, „Bizonytalan jövő, avagy mi vár ránk a közeli és a távoli jövőben és hogyan tudjuk ezt befolyásolni” című X. zárófejezetet [323–394]. A szerző személyes inspirációiba és aspirációiba ad betekintést az alábbi rövid idézet:

„Egyik barátom egyszer a következőt tanácsolta nekem: írj egy »szuperkönyvet«, nagyon mély tudásanyaggal, rengeteg képlettel, hogy senki se értse. Megszívleltem az értékes tanácsot. És ezért döntöttem éppen ellenkezőleg: egyetlen példa sem lesz a könyvben, és úgy írok majd, hogy azt mindenki (vagy majdnem mindenki) megértse. Nem tudom, melyik a nehezebb.” (39)

Döntse el mindenki, aki végigolvassa a kötetet, teljesült-e a szerző óhaja, és valójában melyik a nehezebb: megérteni vagy megértetni? Számos figyelemre méltó elemzéssel a háta mögött Kołodko professzor ezúttal nagyot markolt, de keveset fogott.